

Stand van de Leisure

...Cijfers, grafieken en duidingen uit de Leisure-sector

Sonny Duijn - Sector Econoom

Stef Driessen - Sector Banker

Sector Advisory

Maart 2018

Stand van Leisure – Aantal musea gestegen

Maart 2018

Inhoudsopgave

sheet

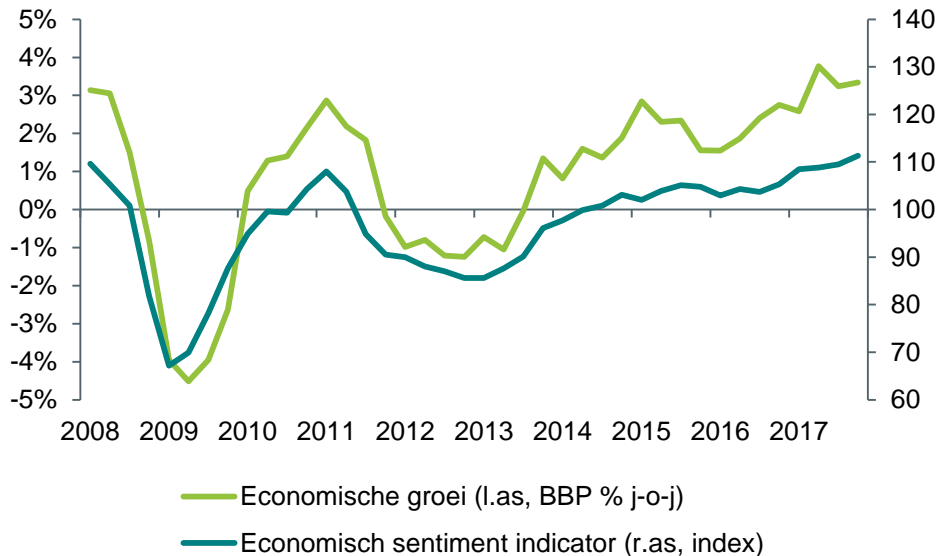

1	Macro-economie	▶ Ruim 3% groei NL economie	3
2	Vertrouwen en bestedingen	▶ Consumentenvertrouwen hoog	4
3	Overige macro-indicatoren	▶ Daling faillissementen	5
4	Sectorbeeld	▶ Toerisme stijgt met 5%	6
5	Uitgelicht	▶ Bezoek musea gestegen	7
6	Actualiteit	▶ In het nieuws	8, 9
7	Insights	▶ Laatste berichten op Insights	10
	<i>Appendix</i>	▶ <i>Contactgegevens, disclaimer en extra informatie</i>	11

1 Macro-economie - Nederland

Ruim 3% groei voor Nederlandse economie

	2016	2017	2018	2019
BBP	2,1	3,2	3,3	2,6
Particuliere consumptie	1,5	1,9	2,2	2,3
Overheidsconsumptie	1,1	0,9	3,0	2,7
Investerings	5,2	6,1	5,7	4,0
Uitvoer	4,1	5,8	5,2	4,6
Invoer	3,9	5,2	5,7	5,0
Consumentenprijzen (CPI)	0,3	1,4	1,6	2,5
Lonen particuliere sector	1,6	1,6	2,2	2,9

► Hogere verwachting

De hoogconjunctuur in Nederland houdt in 2018 aan. Wij verhoogden onze verwachting naar een bbp-groei van 3,3% in 2018 en 2,6% in 2019. De verhoging volgt op een verhoging van verwachtingen van de eurozone en de VS.

► Stemming onder analisten over eurozone lager

De groei is in 2018 opnieuw breedgedragen. Zo groeit de export hard. Ook de consumptie, investeringen en de in het Regeerakkoord vastgestelde sterke verhoging van de overheidsbestedingen dragen hun steentje bij.

► Stemming onder analisten over eurozone lager

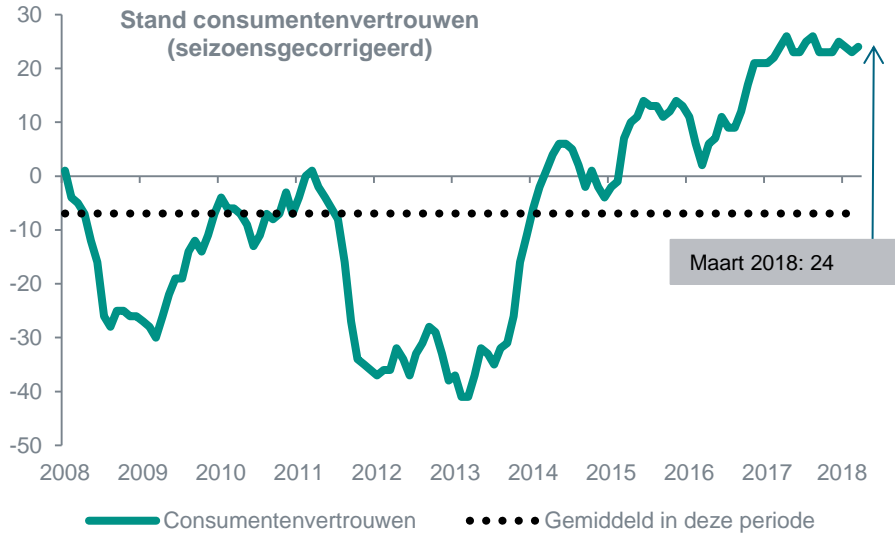
Maar het is niet alleen positiviteit dat de klok slaat. Zo vertraagde het groeitempo van de industriële productie van de eurozone in januari. Er was sprake van 2,7% jaar-op-jaar-groei. Ook daalde de ZEW-index – een weergave van de stemming van analisten over de economie van de eurozone – in maart. Analisten maken zich dus wel wat meer zorgen dan eerst over de economie van de eurozone. De laatst bekende vertrouwensindices in de VS zijn sterk.

► Sterkere groei dan in afgelopen jaren

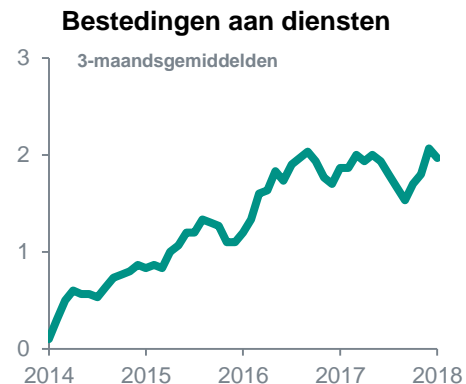
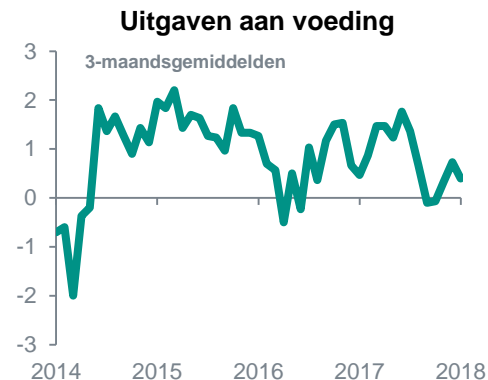
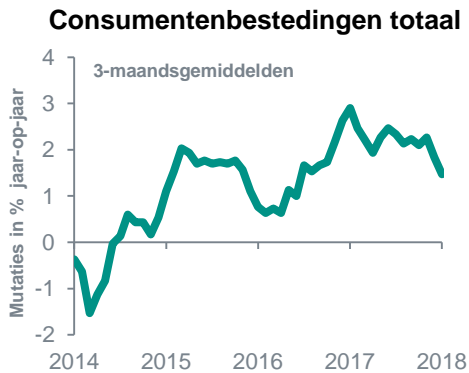
De inflatie stijgt door hogere lonen en huurstijging. In 2019 is de inflatie een stuk hoger omdat het lage btw-tarief verhoogd wordt (denk bijvoorbeeld aan btw op eetwaren, niet-alcoholhoudende dranken, kledingreparaties, kappersdiensten, bioscoopbezoek, slapen in een hotel, vakantiepark of camping, museumbezoek). De hogere btw draagt zo'n 0,6%-punt bij aan de inflatie van 2,5% in 2019.

2 Consumentenvertrouwen en consumentenbestedingen

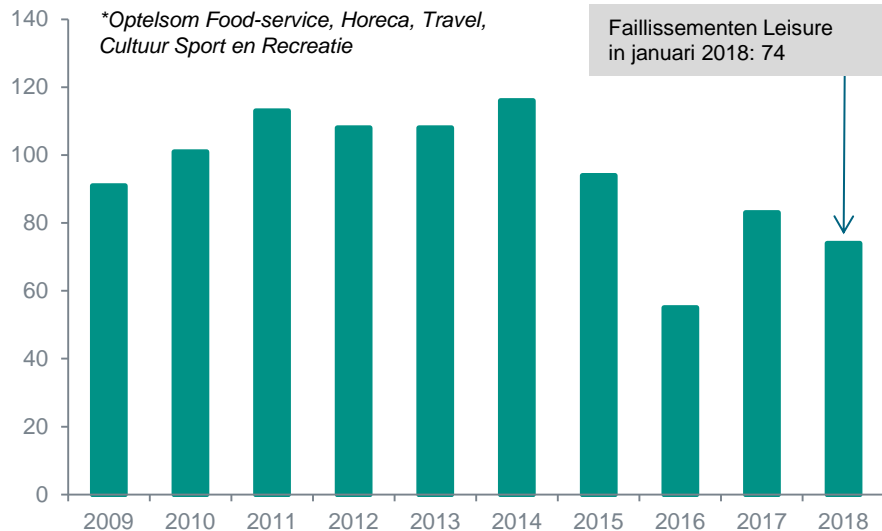
Consumentenvertrouwen hoog, en consumptie stijgt 0,7% in januari

- ▶ Het consumentenvertrouwen bleef ook in maart stabiel op een hoog niveau staan, rond het hoogste punt sinds 2001. Consumenten zijn positief over de economie.
- ▶ Over hun eigen financiële situatie in de afgelopen twaalf maanden zijn ze licht negatief, maar over hun financiële situatie in de komende twaalf maanden een stuk positiever. Daarnaast scoort de indicator 'gunstige tijd voor grote aankopen' positief.
- ▶ De consumptie steeg in januari 0,7%, jaar-op-jaar. Dit groeitempo lag een stuk lager dan de afgelopen tijd. Zo was het gasverbruik onder consumenten lager: januari 2018 was minder koud dan januari 2017. De uitgaven aan bijvoorbeeld kleding, huishoudelijke producten en woninginrichting en aan diensten (waaronder bijvoorbeeld horeca en medische diensten vallen) stegen wel.

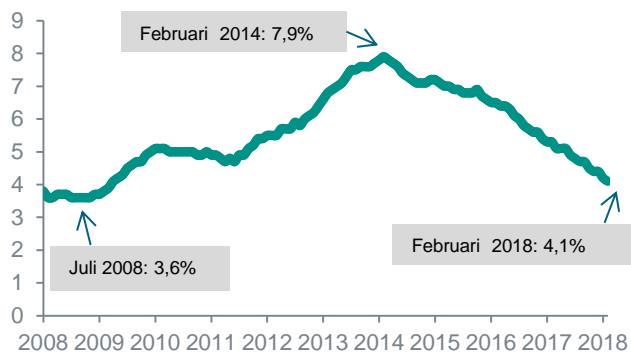

Aantal faillissementen gedaald, verschillen per branche

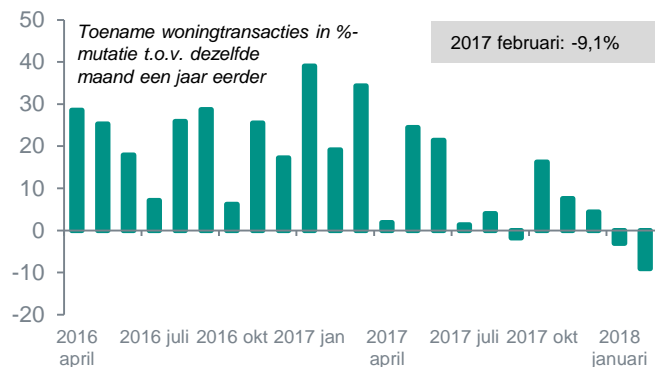

- ▶ In de eerste twee maanden van 2018 lag het aantal faillissementen in de Leisure-sector bijna 11% lager dan in dezelfde periode een jaar eerder.
- ▶ Zo daalde het aantal faillissementen van cafés, kantines/cateraars, logies-aanbieders en de reisbranche. We verwachten voor 2018 een daling tot 10% van faillissementen in de horeca, en stabilisatie van faillissementen in 'cultuur, sport en recreatie', waar in de eerste maanden wel sprake was van een stijging.
- ▶ De werkloosheid daalde in februari tot het laagste niveau sinds april 2009.
- ▶ In februari daalde het aantal woningtransacties met 9,1%, jaar-op-jaar, waarbij de prijzen wel sterk stegen. Dit heeft te maken met het opdrogen van aanbod en het daarbij achterblijven van de nieuwbouwproductie.

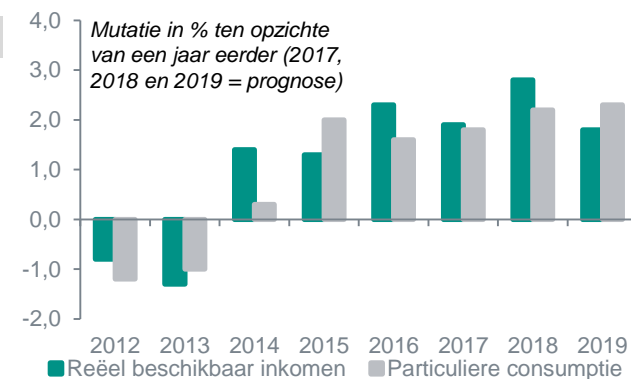
Werkloosheid naar laagste niveau sinds april '09

Daling van huizenverkopten begin 2018

Besteedbaar inkomen hoger

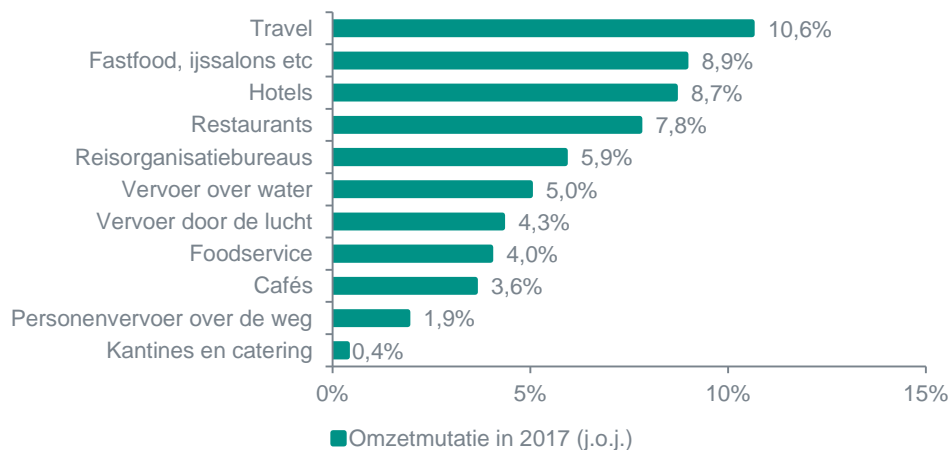

Sterke groei overnachtingen in bijvoorbeeld Utrecht, Overijssel en Friesland

Stijging toerisme in meeste provincies

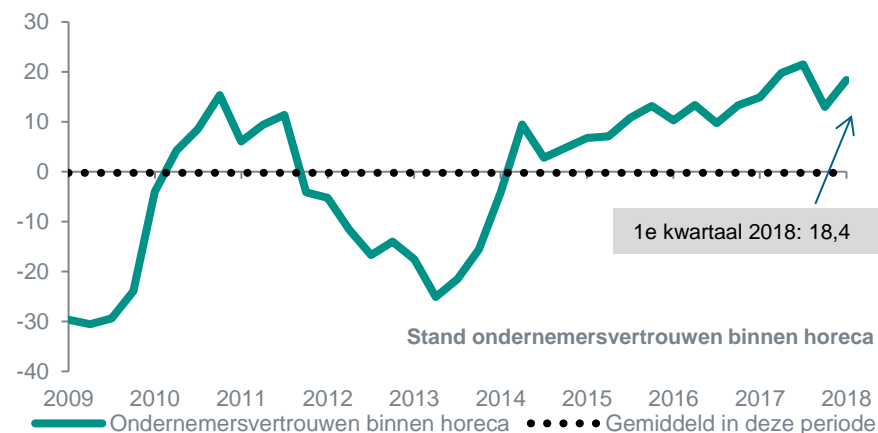
Provincie	Stijging overnachtingen in logiesaccommodaties in 2017
Nederland	5%
Noord-Holland	8%
Zuid-Holland	8%
Utrecht	12%
Groningen	7%
Friesland	8%
Zeeland	1%
Flevoland	9%
Gelderland	6%
Limburg	2%
Noord-Brabant	-4%
Overijssel	9%
Drenthe	4%

Omzet Leisure-branches in de lift*

- ▶ Nu de cijfers over december ook bekend zijn, is zichtbaar dat er een brede stijging van het toerisme was in 2017.
- ▶ De stijging van het toerisme was het sterkst in de provincie Utrecht. Dat kwam deels door de stijging van van het aantal hotelovernachtingen in de gemeente Utrecht. Bijvoorbeeld vanuit Duitsland, België, het VK, de Verenigde Staten en Azië was een sterke stijging.
- ▶ Per provincies zijn verschillen te zien. In Overijssel was vooral sprake van een sterke stijging van het overnachtingen in vakantieparken. Het is bovendien een van de weinige provincies waarvan het aantal overnachtingen op campings. In Friesland was er een duidelijke stijging bij vakantieparken en groepsaccommodaties.

Vertrouwen horeca-ondernemers stijgt bij start 2018

5 Uitgelicht: Musea

Musea: kans op verhogen omzet uit eten en drinken

Waar is de museumdichtheid het hoogst?
(onder gemeenten met meer dan 100.000 inwoners)

2018 **	Aantal musea per 80.000 inwoners	Aantal musea
1. Leeuwarden	10,3	14
2. Delft	7,9	10
3. Zaanstad	7,8	15
4. Amsterdam	6,5	69
5. Leiden	6,5	10
6. Arnhem	6,2	12
7. Haarlem	6,0	12
8. Emmen	6,0	8
9. Alkmaar	5,9	8
10. Dordrecht	5,4	8

Definitie museum

De Museumvereniging hanteert specifieke eisen voor een museum, waarmee er 420 musea aangesloten zijn. Maar wanneer we de Definitie van Locatus* hanteren, zijn er 1078 musea (minder dan vorig jaar, maar +21% ten opzichte van de 889 begin 2005). Bijvoorbeeld de Corpus Experience (rondgang door een weergave van het menselijk lichaam of het Woudgemaal in Lemmer (geschiedenis van het stoomgemaal) behoren tot de bredere definitie, maar ook allerlei nichemusea. De museumdichtheid is het hoogst in Friesland, Zeeland, Drenthe en Groningen, afgezet tegen omvang de bevolking. In absolute aantallen zijn de meeste musea in de steden Amsterdam (69), Rotterdam (35) Den Haag (22), Utrecht (17), Zaanstad (15) en Leeuwarden (14).

In aantal vestigingen	Begin 2005	Begin 2010	Begin 2017	2018**	Mutatie vanaf begin 2005
Noord-Holland	189	209	196	195	3%
Zuid-Holland	154	181	184	182	18%
Utrecht	42	60	59	56	33%
Flevoland	9	10	8	8	-11%
Groningen	38	56	62	61	61%
Drenthe	38	51	48	47	24%
Overijssel	67	82	86	85	27%
Limburg	40	49	57	57	43%
Noord-Brabant	76	100	112	114	50%
Zeeland	43	51	54	53	23%
Gelderland	115	123	125	122	6%
Friesland	78	89	97	98	26%

- ▶ Terwijl [volgens de Raad voor Cultuur](#) veel kleinere musea moeten knokken voor het voortbestaan, laten zij een belangrijke kans onbenut: het ophogen van de verkopen van eten en van drinken. Dit kan bijvoorbeeld door hun zakelijke faciliteiten te verbeteren. Hier ligt grote potentie tot het verhogen van de omzet.
- ▶ Dit biedt kansen voor 2018 en 2019, wanneer de economie naar verwachting verder groeit. Dit geldt bijvoorbeeld ook voor de consumptie van consumenten buitenshuis. Geholpen door de economische groei zijn de uitgaven aan eten en drinken in musea per bezoeker gestegen van 1,20 euro in 2014 naar 1,75 euro vorig jaar, blijkt uit een inschatting in de markt. Bij grote, toeristische musea liggen de bedragen relatief hoog, omdat toeristen meer lijken uit te geven.
- ▶ Hier zijn echter wel verschillen in de markt. Grotere musea hebben hierbij veel geïnvesteerd in faciliteiten – denk bijvoorbeeld aan het Anne Frank Huis. Echter is het aanzienlijk lastiger voor een museum met minder dan 100.000 jaarlijkse bezoekers, om een restaurant of café rendabel te exploiteren. Dat komt ook omdat bezoekers in kleinere musea vaak relatief kort vertoeven.
- ▶ Die investeringen bleven bij kleinere musea uit. Maar er zijn praktische manieren om de bestedingen aan eten en drinken in musea op te schroeven, bijvoorbeeld door een bediende of onbediende espressobar toe te voegen of ijsjesverkoop in de tuin aan te bieden. Het kan ook gaan om 'zelfscan-kassa's. Zo bleek uit eerder onderzoek van Omnicore dat bijna de helft van de internationale [attractieparkgasten](#) tot 4x meer uitgeven aan eten & drinken als er een zelfscan-kassa aanwezig is. Zo kan de combinatie tussen personeel en technologie de uitgaven verhogen.
- ▶ Maar denk ook aan verwerken van een 'pauzedrankje' in het toegangsticket (of bijvoorbeeld ook een garderobekaartje), zoals bij rondvaartboten gebruikelijk is. Dit zou de gemiddelde besteding erg verhogen.
- ▶ Een katapult voor het verhogen van de horeca zit in het beter aanspreken van de zakelijke markt. Dit kan door het museum te verhuren voor vergaderingen en congressen, en hierbij bijvoorbeeld ook een rondleiding aan te bieden. Maar denk bijvoorbeeld ook aan organiseren van openingsevents rond een nieuw schilderij.
- ▶ Wanneer de uitgaven aan eten en drinken groeien, kunnen musea meer profiteren van het gestegen bezoek. Tussen 2012 en 2016 steeg het aantal jaarlijkse bezoeken aan de bij de museumvereniging aangesloten partijen met 54%. Ook voor 2018 en 2019 verwachten wij een groei van het bezoek, ook dankzij verdere toename van toerisme die [wij verwachten](#). Musea profiteren hier ook van.
- ▶ Het sentiment in de markt is verdeeld. Uit de [conjunctuurwijzer kunst](#) blijkt dat 41% van de musea een groei voor de eerste helft van 2018 verwacht, terwijl 9% uitgaat van een daling van een bezoek.

Een greep uit het nieuws van de afgelopen maand

Extra hotelkamers in Rotterdam**De prognoses voor Leisure-branches in '18 en '19****Voice zet de toon bij hotelovernachtingen****Groei voor meeste attractieparken en dierentuinen**

Een greep uit het nieuws van de afgelopen maand

Thailand sluit Maya Bay tijdelijk vanwege toerismedrukPlannen voor 40% extra hotelkamers in Limburg

	Huidig aanbod	Totaal plannen (A+B)
Deelregio	Kamers	Kamers
Noord-Limburg ¹	1.362	Ca. 685
Midden-Limburg ¹	827	Ca. 1.385
Parkstad / Westelijke Mijnstreek	1.712	Ca. 400
Maastricht	2.434	Ca. 480
Heuvelland ¹	3.195	Ca. 765
Limburg	9.530	Ca. 3.715

Vluchtroutes festivals te smal voor mindervalidenVoedselverspilling tegengaan via maaltijdbezorging

Laatste Leisure-berichten op [Insights.abnamro.nl/leisure](https://insights.abnamro.nl/leisure)

Insights

Zoeken...

Economie **Sectoren** Grondstoffen Nieuwsbrief Contact NL | EN

Leisure

Consument ziet het zonnig in
De verschillende branches richten zich op vakant recreatie, horeca en cultuurbeleving. Door de stevige consumentgerichte activiteiten is de sector Leisure conjunctuurgevoelig. Koopkracht en consumentenvertrouwen zijn doorslaggevend voor beslissing van consumenten om geld uit te geven hun vrijetijdsbesteding. Huishoudens geven dit jaar ruim 6 duizend euro uit aan ontspanning. Dat kan neer op 18 procent van de totale bestedingen.

BRANCHES

- > Attractieparken en dierentuinen
- > Campings en vakantieparken
- > Foodservice
- > Hotels
- > Kunst en cultuur
- > Restaurants
- > Travel

PUBLICATIE: 02 FEB 2017
Meer groei in het vat voor de hotelmarkt
DOOR: SONNY DUIJN

COLUMN: 01 JAN 2017
Meer winst dankzij extra's voor de gast
DOOR: STEF DRIESSEN

Feedback

- ▶ [Zet maatschappelijke ovrede rem op toerisme?](#)
- ▶ [Voice zet de toon bij hotelovernachtingen](#)
- ▶ [Circular Food Award: Inschrijving geopend](#)
- ▶ [Nederlandse arbeidsproductiviteit bovengemiddeld](#)
- ▶ [Fastfood-branchegroei door in 2018](#)
- ▶ [Vijftig tinten grijs op reis](#)
- ▶ [Bezoek aan museum, bioscoop en dierentuin groeit](#)
- ▶ [Aantal faillissementen op weg naar de bodem](#)
- ▶ [Netflix krijgt bioscoopbranche niet klein, mits...](#)
- ▶ [Personeelstekort drukt groei in het bedrijfsleven](#)
- ▶ [Stijging logies-overnachtingen sterkst in Utrecht en Overijssel](#)
- ▶ [Turbulente tijden voor Schiphol](#)

A Appendix – Contactgegevens, disclaimer en extra informatie

ABN AMRO Sector Advisory							
	Sander van Wijk	Hoofd Sector Advisory	sander.van.wijk@nl.abnamro.com				
	Franka Rolvink-Couzy	Hoofd Sector Research	franka.rolvink@nl.abnamro.com				
	Rishma Hoeba	Secretaresse	rishma.hoeba@nl.abnamro.com				
Agrarisch	Pierre Berntsen	Sector Banker	pj.berntsen@nl.abnamro.com	Industrie	David Kemps	Sector Banker	david.kemps@nl.abnamro.com
	Jan de Ruyter	Sector Banker	jan.de.ruyter@nl.abnamro.com		Casper Burgering	Sector Econoom	casper.burgering@nl.abnamro.com
	Nadia Menkveld	Sector Econoom	nadia.menkveld@nl.abnamro.com		Alexander Goense	Sector Analist	alexander.goense@nl.abnamro.com
	Martijn Leguit	Sector Analist	martijn.leguit@nl.abnamro.com				
Food	Rob Morren	Sector Banker	rob.morren@nl.abnamro.com	Bouw	Petran van Heel	Sector Banker	petran.van.heel@nl.abnamro.com
	Nadia Menkveld	Sector Econoom	nadia.menkveld@nl.abnamro.com		Madeline Buijs	Sector Econoom	madeline.buijs@nl.abnamro.com
	Martijn Leguit	Sector Analist	martijn.leguit@nl.abnamro.com		Bram van Amerongen	Sector Analist	bram.van.amerongen@nl.abnamro.com
TMT	Steven Peters	Sector Banker	steven.peters@nl.abnamro.com	Transport & Logistiek	Bart Banning	Sector Banker	bart.banning@nl.abnamro.com
	Kasper Buiting	Sector Econoom	kasper.buiting@nl.abnamro.com		Madeline Buijs	Sector Econoom	madeline.buijs@nl.abnamro.com
	Justine Vijver	Sector Analist	justine.vijver@nl.abnamro.com		Bram van Amerongen	Sector Analist	bram.van.amerongen@nl.abnamro.com
Zakelijke diensten	Han Mesters	Sector Banker	han.mesters@nl.abnamro.com	Healthcare	Anja van Balen	Sector Banker	anja.van.balen@nl.abnamro.com
	Kasper Buiting	Sector Econoom	kasper.buiting@nl.abnamro.com		Selma van der Graaf	Sector Analist	selma.van.der.graaf@nl.abnamro.com
	Justine Vijver	Sector Analist	justine.vijver@nl.abnamro.com				
Retail	Henk Hofstede	Sector Banker	henk.hofstede@nl.abnamro.com	Onderwijs	Eric Zwaard	Sector Banker	eric.zwaard@nl.abnamro.com
	Sonny Duijn	Sector Econoom	sonny.duijn@nl.abnamro.com		Selma van der Graaf	Sector Analist	selma.van.der.graaf@nl.abnamro.com
	Saskia van de Scheur	Sector Analist	saskia.van.de.scheur@nl.abnamro.com				
Leisure	Stef Driessen	Sector Banker	stef.driessen@nl.abnamro.com	Grondstoffen:			
	Sonny Duijn	Sector Econoom	sonny.duijn@nl.abnamro.com	- Industriële Metalen	Casper Burgering	Sector Econoom	casper.burgering@nl.abnamro.com
	Saskia van de Scheur	Sector Analist	saskia.van.de.scheur@nl.abnamro.com	- Agricommodities	Nadia Menkveld	Sector Econoom	nadia.menkveld@nl.abnamro.com

Disclaimer

De in deze publicatie neergelegde opvattingen zijn gebaseerd op door ABN AMRO betrouwbaar geachte gegevens en informatie, die op zorgvuldige wijze in onze analyses en prognoses zijn verwerkt. Noch ABN AMRO, noch functionarissen van de bank kunnen aansprakelijk worden gesteld voor in deze publicatie eventueel aanwezige onjuistheden. De weergegeven opvattingen en prognoses houden niet meer in dan onze eigen visie en kunnen zonder nadere aankondiging worden gewijzigd.

Teksten zijn afgesloten op 28 februari 2018.

© ABN AMRO, januari 2018

Deze publicatie is alleen bedoeld voor eigen gebruik. Het gebruik van tekstdelen en/of cijfers is toegestaan mits de bron duidelijk wordt vermeld. Verveelvoudiging en/of openbaarmaking van deze publicatie is niet toegestaan, behalve indien hiervoor schriftelijk toestemming is gekregen van ABN AMRO.

25 november 2017